

*В. Шенітько*, член-кореспондент АПрН  
України

## Проблеми формування та застосування типових тактичних операцій у слідчій діяльності

Розвиток криміналістичної тактики характеризується розробкою найбільш доцільних комплексів слідчих дій, оперативно-розшукових та організаційних (чи організаційно-технічних) заходів стосовно завдань розслідування і слідчих ситуацій. Такі розробки мають різну спрямованість та особливості їх застосування у слідчій діяльності.

У сучасній криміналістичній тактиці використовується поняття тактичної операції, хоча проблема тактичних операцій у теорії криміналістики належить до дискусійних. Існує навіть думка, згідно з якою науково-практичні знання про тактичні операції формувалися та розвивалися безсистемно, тому на сьогодні вони не можуть претендувати на окрему криміналістичну теорію<sup>1</sup>.

Заслуга у постановці проблеми тактичних операцій належить А. Дулову<sup>2</sup>. У цьому сенсі Р. Белкін писав, що автор першим у вітчизняній криміналістиці сформулював і запропонував розв'язання проблеми тактичних операцій — комплексу заходів і дій слідчого при вирішенні завдань розслідування. Він аргументовано обґрунтував необхідність розробки тактичних операцій нагальними потребами криміналістичної теорії і слідчої практики, оскільки стало очевидним, що не можна обмежуватися розробкою рекомендацій щодо проведенню окремих слідчих дій, а необхідно застосовувати їх комплекси, котрі багато у чому є типовими і повторюються у своїх основних параметрах<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> Див.: *Шевчук В. М.* Криміналістична теорія тактичних операцій: проблеми та перспективи формування // Актуальні проблеми криміналістики: Матер. міжнарод. наук. -практ. конф. – Х., 2003. – С. 47.

<sup>2</sup> Див.: *Дулов А. В.* О разработке тактических операций при расследовании преступлений // 50 лет советской прокуратуры и проблемы совершенствования предварительного следствия. – Л., 1972. – С. 23–26; *його ж.* Тактические операции при расследовании преступлений. – Мн., 1979.

<sup>3</sup> Див.: *Белкин Р. С.* Реферативный раздел // Криминалистическая энциклопедия. – 2-е изд., доп. – М., 2000. – С. 318.

Концептуальні основи формування тактичних операцій висвітлювались у наукових працях різних вчених-криміналістів<sup>1</sup>. Останнім часом розробка тактичних операцій привернена до окремих криміналістичних методик<sup>2</sup>.

У літературних джерелах використовуються різні терміни для позначення тактичної операції. Нерідко її іменують «тактичною комбінацією», «криміналістичною операцією», «спеціальною операцією», «криміналістичною тактичною комбінацією», «системою слідчих дій» або «тактичним (криміналістичним) комплексом»<sup>3</sup>. І. Комаров перелічує такі відомі назви цього поняття: тактична (А. Дулов, В. Шиканов, Л. Дранкін та ін.), методична (М. Селіванов), криміналістична (М. Яблоков), стратегічна (В. Образцов), криміналістична тактична (В. Шика-

<sup>1</sup> Див.: *Белкин Р. С.* Курс криминалистики: В 3 т. – Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – М., 1997. – С. 202–235; *Комаров И. М.* Криминалистические операции в досудебном производстве: Монография. – Барнаул, 2002; *Михальчук А. Е.* Понятие тактических комбинаций при производстве следственных действий // Теория и практика криминалистики и судебной экспертизы. – Саратов, 1990. – С. 50–59; *Шиканов В. И.* Разработка теории тактических операций – важнейшее условие совершенствования методики расследования преступлений // Методика расследования преступлений (общие положения): Матер. науч.-практ. конф. – М., 1976. – С. 155–159; *його ж.* Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений. – Иркутск, 1983; *його ж.* Теория тактических операций следователя // Алгоритмы и организация решения следственных задач. – Иркутск, 1982. – С. 64–66; *Дранкин Л. Я.* Особенности информационного поиска в процессе расследования и тактики следствия // Проблемы повышения эффективности предварительного следствия. – Л., 1976. – С. 54.

<sup>2</sup> Див.: *Варцаба В. М.* Розслідування злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами (тактико-психологічні основи): Монографія. – Х., 2004. – С. 87–94; *Здоровко С. Ф.* Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 09. – Х., 2002; *Фомина А. С.* Тактическая операция «Атрибуция трупа» («Идентификация неопознанного трупа») // 50 лет в криминалистике. К 80-летию со дня рождения Р. С. Белкина: Матер. междунар. науч. конф. – Воронеж, 2002. – С. 266–276; *Борисенко І. В.* Організація та проведення тактичних операцій при розслідуванні вбивств з розчленуванням трупа // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 3(26). – С. 213–225; *Князев В. А.* Проблемы тактических операций в методике расследования хищений государственного или общественного имущества: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 09. – Х., 1986; *Булулукоев О. Ю.* Тактическая операция «личность преступника» в расследовании убийств при отсутствии трупа // Проблемы законности: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. – Х., 2001. – Вып. 49. – С. 166–175.

<sup>3</sup> Див.: *Шевчук В. М.* Криміналістична теорія тактичних операцій: проблеми та перспективи формування. – С. 48.

нов) операції, слідча (В. Колдін), тактична (Р. Белкін, А. Михальчук) і оперативно-тактична комбінації (Р. Белкін), тактичний (В. Образцов, М. Селіванов), криміналістичний комплекс (І. Сорокотягін, О. Шмідт), складний тактичний прийом (О. Онучін)<sup>1</sup>.

Поєднання слідчих дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів треба іменувати саме тактичною операцією, оскільки остання — це засіб криміналістичної тактики, який визначає найбільш доцільну послідовність проведення дій, їх черговість, порядок. Розробка тактичних операцій має сприяти оптимізації розкриття і розслідування злочинів, передбачає встановлення взаємозв'язку і взаємозалежності між окремими слідчими діями, оперативними і організаційними заходами<sup>2</sup>. Тактична операція має розроблятися й застосовуватися для вирішення окремих проміжних тактичних завдань розслідування<sup>3</sup>.

І. Комаров зазначає, що немає повної ясності у віднесенні криміналістичних операцій до певного розділу криміналістики. Чи правильно відносити її тільки до криміналістичної тактики або ж вона — повноправний елемент криміналістичних методики та техніки? Думки вчених з цього важливого для науково-практичних досліджень питання неоднозначні<sup>4</sup>. Прихильники тактичних операцій поділяються на тих, хто вважає їх категорією криміналістичної тактики, і тих, хто включає їх до категорії криміналістичної методики. Існує також точка зору, відповідно до якої криміналістичні операції мають посідати місце між тактикою і методикою розслідування<sup>5</sup>.

За нашим переконанням, тактична операція є категорією криміналістичної тактики. В криміналістичній методиці тактичні операції знаходять свій конкретний прояв стосовно певного виду злочинів, видової спрямованості та змісту. Але загальні проблеми тактичних операцій (теорія або вчення про тактичні операції) мають досліджуватися в криміналістичній тактиці<sup>6</sup>.

<sup>1</sup> Див.: *Комаров І. М.* Вказ. праця. – С. 29.

<sup>2</sup> Див.: *Шепитько В. Ю.* Криміналістика: Курс лекцій. – Изд. 3-е. – Х., 2006. – С. 147.

<sup>3</sup> Див.: *Шевчук В. М.* Формування тактичних операцій у криміналістиці: актуальні проблеми сьогодення // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. – Х., 2004. – Вип. 70. – С. 84.

<sup>4</sup> Див.: *Комаров І. М.* Вказ. праця. – С. 29.

<sup>5</sup> Див.: Там само. – С. 29.

<sup>6</sup> А. Дулов пропонує відносити тактичні операції не до змісту криміналістичної тактики, а до самостійного розділу науки, який слід утворити та назвати «організаційні основи розслідування». Це зумовлено тим, що тактичні операції є формою організації розслідування, а їх розробка – один з видів організаційної діяльності по розслідуванню злочинів (див.: *Дулов А. В.* Тактические операции при расследовании преступлений. – М., 1979. – С. 44; *Белкин Р. С.* Реферативный раздел. – С. 318).

У криміналістичній літературі запропоновано різні визначення поняття тактичної операції. Більшість визначень містять вказівку на те, що тактична операція — це комплекс, сполучення, група чи система дій та (або) заходів. Так, М. Яблоков зазначає, що тактична операція — це система різного роду взаємопов'язаних дій, прийомів (не тільки слідчих, а й оперативно-розшукових), об'єднаних єдиним задумом та керівництвом<sup>1</sup>. О. Серова пише, що тактична операція — система заходів, спрямованих на розслідування злочинів у межах однієї кримінальної справи<sup>2</sup>. Л. Драпкін відмічає, що тактичною операцією є комплекс слідчих, оперативно-розшукових, організаційно-підготовчих та інших дій, що проводяться за єдиним планом і спрямовані на вирішення окремих проміжних завдань<sup>3</sup>.

Важливою ознакою тактичної операції є те, що вона виконує свої робочі функції у проміжних завданнях розслідування. А. Дулов слушно вважає основною ознакою тактичної операції наявність мети, завдання, яке необхідно вирішити за допомогою певної сукупності тактичних засобів<sup>4</sup>. М. Салтєвський пише, що тактична операція — це засіб діяльності слідчого, застосований для вирішення тактичних завдань, що виникають при розкритті, розслідуванні і попередженні злочинів<sup>5</sup>.

У сучасній криміналістичній літературі мали місце спроби виокремити ознаки тактичної операції. Так, С. Здоровко до суттєвих ознак тактичної операції відносить: 1) сполучення (комплекс, систему) однойменних або різнойменних слідчих дій, а також (або) оперативно-розшукових заходів, а іноді й організаційно-технічних заходів; 2) у кількісному відношенні це завжди дві й більше дій або два чи більше заходів; 3) дії, що входять до тактичної операції, повинні бути пов'язані, взаємозумовлені і взаємозалежні; 4) виконання дій припускає їх певну черговість (послідовність) або одночасність; 5) операція вирізняється вибірковістю і спрямованістю на вирішення проміжного завдання розслідування; 6) операція відіграє рольову функцію щодо виду злочину; 7) система дій тактичної операції ситуаційно зумовлена, ефективна дія можлива лише в точно

<sup>1</sup> Див.: Яблоков Н. П. Криминалистика: Учебник. – М.: Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М, 2000. – С. 191.

<sup>2</sup> Див.: Серова Е. Б. Криминалистическое учение о тактических приемах, комбинациях и операциях // Курс криминалистики: В 3 т. – Т. 1: Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика / Под ред. О. Н. Коршуновой и А. А. Степанова. – СПб., 2004. – С. 482.

<sup>3</sup> Див.: Драпкин Л. Я. Вказ. праця. – С. 54

<sup>4</sup> Див.: Дулов А. В. Тактические операции при расследовании преступлений. – С. 43

<sup>5</sup> Див.: Салтєвський М. В. Криміналістика: Підручник: У 2 ч. – Х., 2001. – Ч. 2. – С. 79.

визначених слідчих ситуаціях; 8) елементи тактичної операції об'єднані єдиним задумом, мають єдину цільову спрямованість; 9) операція припускає єдине керівництво з боку слідчого незалежно від сутності дій, що входять до неї; 10) дії провадяться за єдиним планом<sup>1</sup>.

В. Шевчук вважає, що в основу визначення поняття «тактична операція» можуть бути покладені такі ознаки: а) системність взаємозалежних й взаємоузгоджених слідчих, оперативно-розшукових та інших дій; б) обумовленість цієї системи дій слідчою, а іноді й дослідчою ситуацією; в) планованість їх проведення й реалізації; г) керівна роль слідчого (за винятком оперативно-тактичних операцій, де керівником може бути й посадова особа органів дізнання); д) цілеспрямованість дій на вирішення окремих проміжних тактичних завдань<sup>2</sup>.

Тактична операція — це поєднання однойменних або різнойменних слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційних заходів, спрямованих на виконання проміжного завдання розслідування у даній слідчій ситуації. Типова тактична операція — це алгоритм, програма дій слідчого, оперативного працівника, інших осіб щодо завдань, які виникають, і слідчих ситуацій.

Розробка теорії тактичних операцій передбачає розгляд окремих їх видів та визначення внутрішнього змісту. В криміналістичній літературі мали місце спроби пропонувати і розглядати окремі тактичні операції. Так, найбільш розробленими тактичними операціями є: «Перевірка алібі підозрюваного», «Пошук трупа, прихованого злочинцем», «Розшук»<sup>3</sup>, «Затримання особливо небезпечного злочинця», «Відшкодування матеріального збитку», «Розшук злочинця по гарячих слідах», «Атрибуція трупа»<sup>4</sup>, «Особа злочинця»<sup>5</sup>, «Ідентифікація неупізнаного трупа»<sup>6</sup> та ін.

При розслідуванні тих чи інших злочинів можуть бути виокремлені тактичні операції відповідно до проміжних завдань, які мають умовне позначення: «Встановлення очевидців», «Забезпечення матеріальних збитків», «Документ», «Розшук злочинця», «Встановлення особи жертви», «Атрибуція трупа», «Встановлення фіктивності правочину»,

<sup>1</sup> Див.: *Здоровко С. Ф.* Розслідування вбивств, що вчиняються організованими злочинними групами (типові тактичні операції). — Х., 2004. — С. 15.

<sup>2</sup> Див.: *Шевчук В. М.* Формування тактичних операцій у криміналістиці: актуальні проблеми сьогодення. — С. 85.

<sup>3</sup> Див.: *Шиканов В. И.* Актуальные вопросы уголовного судопроизводства и криминалистики в условиях современного научно-технического прогресса. — Иркутск, 1978. — С. 147, 148.

<sup>4</sup> Див.: *Салтєвський М. В.* Вказ. праця. — С. 83.

<sup>5</sup> Див.: *Булдуков О. Ю.* Вказ. праця. — С. 166–175.

<sup>6</sup> Див.: *Фомина А. С.* Вказ. праця. — С. 266–276.

«Нейтралізація протидій розслідуванню злочинів», «Захист доказів» та ін.<sup>1</sup> До важливих криміналістичних операцій, як вважав Г. Матусовський, можуть бути віднесені «Пошук майна», «Документ», «Затримання»<sup>2</sup>.

Повторюваність певних тактичних операцій, їх типовий характер дозволили деяким авторам висловити думку про їх обов'язковість. Зокрема, О. Баєв зазначає, що існують обов'язкові тактичні операції при розслідуванні злочинів. За його міркуванням, до обов'язкових тактичних операцій можуть бути віднесені «Захист доказів» та «Перевірка показань особи, яка визнала себе винною у вчиненні злочину»<sup>3</sup>. За нашим переконанням, поділ тактичних операцій на обов'язкові та необов'язкові не є обґрунтованим<sup>4</sup>. Віднесення тактичних засобів до обов'язкових означає втрату ними тактичного характеру.

На сучасному етапі спостерігається тенденція, пов'язана із переходом від розгляду і пропонування окремих тактичних операцій до їх типізації щодо окремих видів (чи категорій) злочинів. Так, В. Коновалова до значущих тактичних операцій при розслідуванні вбивств відносить: «Особу вбивці», «Склад і рольові функції злочинної групи», «Знаряддя злочину», «Свідоцьку базу», «Місце перебування злочинця»<sup>5</sup>. Більш складну ієрархію типових тактичних операцій при розслідуванні вбивств, учинених організованими злочинними групами, пропонує С. Здоровко. На його думку, простежується взаємозв'язок тактичних завдань розслідування і тактичних операцій. Причому в межах вирішення проміжних завдань розслідування пропонуються такі тактичні операції: 1) встановлення характеру і виду вбивства: а) «Організований характер вбивства», б) «Вид вбивства», в) «Зв'язок вбивства з іншими злочинами»; 2) встановлення місця і часу вчинення вбивства: а) «Умови вбивства»; 3) встановлення способу і знаряддя вбивства: а) «Механізм вчинення (організації) вбивства», б) «Механізм приховування вбивства», в) «Знаряддя вбивства»; 4) встановлення мотивів убивства: а) «Віктимність жертви», б) «Груповий конфлікт»; 5) встановлення особи жертви:

<sup>1</sup> Див.: *Шенитько В. Ю.* Криміналістика: Курс лекцій. – С. 147, 148.

<sup>2</sup> Див.: *Матусовский Г. А.* Экономические преступления: криминалистический анализ. – Х., 1999. – С. 155.

<sup>3</sup> Див.: *Баев О. Я.* Основы криминалистики: Курс лекций. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2003. – С. 254–268.

<sup>4</sup> Хоча у криміналістичних джерелах згадуються прихильники формування обов'язкових тактичних операцій (див.: *Калюжна Л. С.* Перевірка показань на місці як елемент тактичної операції // Вісник Академії адвокатури України. – 2006. – Вип. 6. – С. 109–112).

<sup>5</sup> Див.: *Коновалова В. Е.* Убийство: искусство расследования: Монография. – Х., 2001. – С. 282.

а) «Ідентифікація невпізаного трупа» («Атрибуція трупа»), б) «Соціальний статус жертви», в) «Зв'язки жертви»; б) встановлення особи вбивці: а) «Особа вбивці», б) «Зв'язки вбивці з організованим формуванням», в) «Склад і структура організованої групи», г) «Замовник вбивства», г) «Пошук злочинця»; 7) усунення протидії розслідуванню: а) «Захист свідків», б) «Захист доказів»<sup>1</sup>.

При розслідуванні фіктивного підприємництва, на думку В. Білоуса, доцільним є проведення тактичних (оперативно-тактичних) операцій, серед яких найбільшу значущість становлять такі: «Державна реєстрація», «Документ», «Підставна особа», «Співучасники», «Розшук злочинця, що переховується», «Забезпечення відшкодування матеріальних збитків». Автор підкреслює, що розслідування фіктивного підприємництва ставить перед слідчим завдання різних рівнів, для вирішення яких недостатньо виконання окремих слідчих дій<sup>2</sup>.

В. Варцаба зазначає, що найбільш важливими тактичними операціями, які мають специфічний характер при розслідуванні злочинів, що вчиняються організованими групами (незалежно від видової спрямованості злочину), є: 1) «Організований характер злочину»; 2) «Склад і структура організованої групи»; 3) «Корумповані зв'язки організованої групи»; 4) «Взаємодія організованої групи з іншими злочинними формуваннями»; 5) «Причетність організованої групи до злочинів»<sup>3</sup>.

Пізнання сутності тактичних операцій пов'язано з прагненнями класифікувати їх. У криміналістичній літературі були запропоновані різні підстави класифікації тактичних операцій. Так, М. Яблоков тактичні операції класифікує за: 1) правовим статусом — на слідчі, слідчорозшукові і оперативно-розшукові; 2) характером складових їх дій — на однородні і неоднородні; 3) часовими властивостями — на нетривалі та тривалі, а також одночасні та послідовні; 3) ступенем їх несподіваності для підозрюваних, обвинувачених та інших зацікавлених осіб — з максимальним використанням ефекту несподіваності і частково несподівані; 5) місцем проведення — здійснювані в одному і в різних місцях; 6) участю спеціалістів і застосуванням криміналістичної та іншої техніки — з

<sup>1</sup> Див.: *Здоровко С. Ф.* Розслідування вбивств, що вчиняються організованими злочинними групами (типові тактичні операції). – С. 126–140; *його ж.* Типові тактичні операції при розслідуванні вбивств, вчинених організованими злочинними групами: Методичні рекомендації. – Х., 2002. – С. 3–5.

<sup>2</sup> Див.: *Білоус В. В.* Розслідування фіктивного підприємництва // Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: Монографія / За ред. В. Ю. Шепітька. – Х., 2006. – С. 202–212.

<sup>3</sup> Див.: *Варцаба В. М.* Вказ. праця. – С. 93.

використанням спеціальних знань і техніки, без застосування таких<sup>1</sup>. І. Комаров наводить узагальнену класифікацію тактичних (криміналістичних) операцій за такими підставами: а) суб'єкт, об'єкт, обсяг, мета, місце планування, організації і проведення; б) галузі та етапи проведення в системі досудового провадження; в) характер застосованих дій; г) час і стадії проведення; д) характер криміналістичних ситуацій досудового провадження; е) ступінь несподіваності для зацікавлених осіб; є) участь спеціалістів щодо застосування криміналістичної та іншої техніки<sup>2</sup>.

Наведене свідчить про те, що тактичні операції можуть бути диференційовані за різними підставами. На нашу думку, важливим видається розподіл тактичних операцій за їх внутрішньою структурою: 1) дві та більше однотипні слідчі дії (наприклад, «груповий обшук»); 2) комплекс різнопланових слідчих дій; 3) комплекс слідчих і оперативно-розшукових дій; 4) комплекс слідчих дій та заходів організаційного характеру; 5) система оперативно-розшукових заходів (оперативно-тактична операція); 6) комплекс оперативно-розшукових та організаційних заходів<sup>3</sup>.

Існує зв'язок між проміжним завданням розслідування і тактичною операцією. Такий зв'язок простежується у тім, що: 1) тактична операція розробляється стосовно проміжного завдання розслідування; 2) тактична операція реалізується для вирішення проміжного завдання; 3) тактична операція буде ефективною тільки за наявності інформаційних даних, у відповідній слідчій ситуації. І. Комаров зазначає, що реалізація криміналістичних операцій з необхідністю зумовлюється змістом постановлених систем цілей (завдань). Очевидно, що їх зміст становлять очікувані від реалізації криміналістичних операцій результати. Але його надають не будь-які, а точно визначені суб'єктом доказування дії у чіткій послідовності<sup>4</sup>.

У криміналістичній літературі справедливо наголошується на тому, що проміжні (тактичні) завдання кореспондують тактичним засобам<sup>5</sup>. О. Баєв пише, що розслідування будь-якого злочину можна уявити у

<sup>1</sup> Див.: Яблоков Н. П. Криминалистическая методика расследования. – М., 1985. – С. 84.

<sup>2</sup> Див.: Комаров И. М. Криминалистические операции в досудебном производстве. – С. 171.

<sup>3</sup> Докладніше про це див.: Шепитько В. Ю. Криминалистика: Курс лекцій. – С. 147; його ж. Тактика расследования преступлений, совершаемых организованными группами и преступными организациями. – Х., 2000. – С. 62.

<sup>4</sup> Див.: Комаров И. М. Криминалистические операции в досудебном производстве. – С. 80.

<sup>5</sup> Див.: Варцаба В. М. Вказ. праця. – С. 92.



вигляді послідовного або паралельного вирішення слідчим низки локальних завдань, які забезпечують розкриття злочину і всебічне, повне та об'єктивне дослідження обставин, що входять до предмета доказування по кримінальній справі. Далеко не завжди можливо вирішити те чи інше завдання за допомогою однієї слідчої дії, тактичного прийому, оперативно-розшукового заходу. У таких випадках слідчий планує і реалізує тактичну операцію<sup>1</sup>.

Оптимізація слідчої діяльності передбачає розробку і пропонування типових тактичних операцій як найбільш ефективних комплексів слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів стосовно проміжних завдань та слідчих ситуацій. Типові тактичні операції являють собою доцільні програми дій слідчого, вони виконують важливу методичну функцію і дозволяють обирати правильний напрямок у розслідуванні. У криміналістичній літературі зверталась увага на необхідність формування саме типових тактичних операцій<sup>2</sup>.

Необхідність розробки та застосування тактичних операцій підтверджується слідчою практикою. Зокрема, за результатами емпіричних досліджень І. Комарова, всі опитані співробітники органів слідства і дізнання заявили, що застосовують криміналістичні операції у своїй практичній діяльності, а 75% вказали на особливу необхідність у цьому криміналістичному способі при розкритті, розслідуванні і попередженні складних злочинів. В. Варцаба наводить такі результати: 68% проанкетованих слідчих прокуратури та МВС України вважають за доцільне проводити слідчі дії та оперативно-розшукові заходи у певних комплексах. На думку 64% слідчих, існує нагальна необхідність у розробці типових тактичних операцій стосовно розслідування злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами. Причому 56% слідчих зазначили, що розробка типових тактичних операцій сприятиме оптимізації розслідування злочинів<sup>3</sup>.

Типові операції звернені до майбутнього, характеризуються певним прогностичним моментом. При визначенні ролі тактичних операцій деякі вчені-криміналісти вважають, що вони повинні розроблятися у контексті формування відповідної видової або підвидової методики (мікрометодики), тобто вони мають бути їх невід'ємною складовою. Крім того, вони повинні бути максимально «прив'язані» до типових

<sup>1</sup> Див.: Баев О. Я. Вказ. праця. – С. 252.

<sup>2</sup> Див.: Здоровко С. Ф. Типові тактичні операції при розслідуванні вбивств, вчинених організованими злочинними групами.

<sup>3</sup> Див.: Варцаба В. М. Вказ. праця. – С. 88.

слідчих ситуацій і виходити із конкретних тактичних завдань, що стоять перед слідчим<sup>1</sup>.

Застосування тактичних операцій в слідчій діяльності передбачає їх планування, визначення оптимального моменту використання, розподіл функцій між учасниками, строки виконання тих чи інших дій чи заходів. Важливого значення набувають взаємодія слідчого та оперативно-розшукових працівників чи спеціалістів, створення і функціонування слідчо-оперативних груп (слідчих бригад).

У криміналістичних джерелах поряд із терміном «типова тактична операція» вживається термін «типова модель криміналістичної операції»<sup>2</sup>. Моделі криміналістичних операцій є відображенням певних властивостей досліджуваних об'єктів, обумовлених розслідуваними подіями злочинів<sup>3</sup>. На нашу думку, модель тактичної операції являє собою наповнення певним змістом типової тактичної операції щодо конкретної кримінальної справи.

Отже, типова тактична операція є важливим криміналістичним засобом, який дозволяє одержувати доказову інформацію, встановлювати подію злочину та інші обставини. Вона надає організаційно-методичну допомогу слідчому в обранні напрямку розслідування та вирішенні різних тактичних завдань.

*В. Голіна*, член-кореспондент АПрН  
України

## **Соціальні умови активізації осіб, які потерпіли від злочинів у захисті своїх прав та законних інтересів**

Відповідно до Концепції забезпечення захисту прав та законних інтересів осіб, які потерпіли від злочинів, схваленої Указом Президента України від 28 грудня 2004 р. за № 1560/2004, проблема захисту прав та

<sup>1</sup> Див.: *Журавель В. А.* Тактичні операції в системі криміналістичних засобів протидії злочинності // Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: 36. наук. -практ. матер. – Х., 2006. – Вип. 6.

<sup>2</sup> Див.: *Комаров И. М.* Криминалистические операции в досудебном производстве. – С. 226–299.

<sup>3</sup> Див.: Там само. – С. 228.